

Навчання та освіта дорослих¹

Навчання та освіта дорослих, скорочено – НОД (Adult learning & education). Згідно рекомендацій з питань навчання та освіти дорослих ЮНЕСКО за 2015 рік НОД визначено як стала діяльність, спрямована на набуття, визнання та застосування ключових навичок та обмін ними. НОД охоплює всю сукупність процесів формального, неформального та інформального навчання дорослих людей, завдяки яким особи розвивають і збагачують свої здібності, необхідні для життя і праці, як у своїх власних інтересах, так і в інтересах своїх громад, організацій та суспільства. Концепція дорослого навчання також містить аспекти соціального, громадянського та індивідуального розвитку людини².

Концепція НОД принципово відрізняється від традиційних уявлень про освіту вагомністю її антропологічного компонента. Адже йдеться про освіту дорослих, тобто антропологічно та соціально зрілих людей. Таким чином НОД набуває чіткої антропологічної визначеності – це навчання та освіта *дорослих*. Зазвичай навчання та освіту розглядають як процес передачі знань від старшого покоління молодшому з метою досягнення другим зрілості. Відповідно, основним здобувачем освіти постають діти та молодь, для котрих процес самовизначення та досягнення зрілості є незавершеним. У випадку НОД маємо справу із принципово іншою освітньою настановою, коли навчальний процес зорієнтовано на сформовану та зрілу особистість. Відповідно практики та механізми НОД передбачають врахування:

- 1) антропологічного критерію (вік, стать, здоров'я);
- 2) особистої ідентичності (гендерна, національна, громадянська);

---

¹ Дорослі (Adults) – в рамках опитування ЄС щодо освіти дорослих (EU Adult Education Survey) рекомендовано зарахувати до категорії “дорослі” осіб віком від 25 до 64 років.

² Див. Навчальні потреби жінок в Україні. Аналітичний звіт дослідження. – Київ : Наукова думка, 2020. – С. 11. – URL: <https://communitylpw.wixsite.com/publish>

3) професійного рівня (базова освіта, професійний досвід, технічні та цифрові навички) тощо.

Таким чином, концепція НОД виходить за межі традиційних уявлень про освіту, головним чином, завдяки актуалізації особистісних та антропологічних якостей її здобувача.

Вік як антропологічна подія. Варто зазначити, що вік людини – це подія, у якій особистість постійно перебуває. Причому зміст цієї події не є суто природним. Різні вікові періоди отримують відмінне культурне вираження. Дитинство, молодість чи зрілість – це не лише фіксації прожитих років, а стадії розвитку особистості, котра переходить від одного обширу соціальних та антропологічних можливостей до іншого. Кожній культурі властива своя вікова стратифікація: одній віковій страті надається перевага, інша – дискримінується; для різних страт культурою висувуються відмінні одне від одного життєві завдання тощо. Приміром, традиційним суспільствам архаїчної доби властиве соціальне домінування людей похилого віку, тобто явище геронтократії. Натомість індустріальне суспільство з його наголосом на динамічності життя створює переваги для молодості. Таке суспільство надає молодості й пов'язаним із нею антропологічним якостям – енергії, завзятості, відкритості, ініціативності тощо – значення загальнокультурних домінант, а відповідно – перспектив успіху у різних сферах життя. Ось чому антропологічний аспект НОД уможливорює перегляд низки існуючих антропологічних настанов культури. До прикладу, уявлення про те, що навчання та освіта – це прерогатива молодого віку.

Актуалізація НОД свідчить про загальну тенденцію подолання вікової асиметричності у сучасній культурі. Дискримінаційний зміст такої асиметричності позначають поняттям ейджизм, котре виражає дискримінацію людини на підставі віку. Це поняття було запропоновано у 1969 році американським геронтологом Робертом Батлером для позначення дискримінації однієї вікової групи іншою на підставі невідповідності першої тим домінуючим соціальним цінностям та нормам, котрі визначають успішність, продуктивність тощо. У сучасному суспільстві спостерігається негативно-зневажливе ставлення до людей похилого віку. Проте, ейджизм

може проявлятися до будь-якого віку залежно від культурних пріоритетів.

Гендерний критерій НОД. Введення у концепцію НОД вікового аспекту потребує принципового переосмислення феномену освіти на підставі врахування інших антропологічних складників, зокрема, гендерного. Імплементация гендерного підходу у НОД дає можливість взяти до уваги гендерну відмінність людей, враховуючи їх гендерну ідентичність. Окрім традиційного гетеросексуального поділу на чоловіків та жінок НОД має враховувати інші гендерні ідентичності та рівень їх соціального визнання. Від точності індивідуального таргетування НОД буде залежати його ефективність.

Політика НОД ЄС. В освітній політиці Єврокомісії НОД виділено в окрему рубрику, що підкреслює його значущість. Політику ЄС у галузі НОД вибудовано у напрямку подолання таких спільних викликів людства як: старіння; стрімкий технологічний поступ; значне посилення конкуренції на глобальному рівні; необхідність адаптації до нових технологічних умов тощо. Значущість НОД визначено низкою причин. Розширення перспектив працевлаштування дорослих людей – одна із первинних. Посилення ролі НОД також обумовлено демографічними змінами та інтенсифікацією мобільності людей, котра нерідко є вимушеною. Тоді значні маси людей внаслідок певних несприятливих умов як то військові конфлікти чи природні лиха змушені змінювати своє місце проживання, набуваючи статус біженців або, як у випадку українських реалій, переміщених осіб. Очевидно, що НОД у таких обставинах є особливо затребуваним.

Згідно положень Єврокомісії, НОД спрямовано на здобуття навиків, котрі мають універсальну вжитковість, а тому можуть бути застосовані у вирішенні різного роду життєвих проблем, головним чином, у різних професійних сферах. Це так звані *трансферні навички* (transferrable skills). До останніх зараховують *критичне мислення*, котре спонукає не лише до розширення професійного горизонту, але й підштовхує до відмови від застарілих та регресивних стереотипів та уявлень у різних сферах життя, зокрема, гендерній та віковій.

У положеннях Єврокомісії зазначено, що НОД робить свій вагомий внесок у вдосконалення соціальних зв'язків та формування *активної громадянської позиції*. Відповідно, основні цілі НОД не обмежено виходом на ринок праці та підвищенням професійного рівня. Важливим призначенням НОД вважають: 1) сприяння особистісному зростанню; 2) розвиток критичного мислення; 3) вдосконалення соціальної когерентності (гендерної, вікової, тілесної/за станом фізичного та психічного здоров'я тощо); та 4) формування громадянської активності.

Трансформативна освіта та НОД. Цілі НОД значною мірою співпадають із призначенням трансформативної освіти, котру визначають як один із напрямів розробки теорії НОД. *“Трансформативне навчання переважно приділяє увагу когнітивному процесу, по-новому залучаючи комунікативну складову в навчальний процес. Ментальні конструкції досвіду, внутрішні смисли і рефлексія є загальними елементами цього підходу, спрямованого на розуміння того, як ми осмислюємо наше життя і як ми приходимо до зміни особистісної когнітивної та ціннісної структури через осмислення нашого досвіду. Тобто трансформативне навчання розглядає навчання дорослих як теорію зміни індивідів, залежну від їх життєвого досвіду і від більш зрілого рівня їх когнітивного досвіду”*¹.

Такі зміни особистісної когнітивної та ціннісної структури є принципово необхідними для адаптації на ринку праці у нових конкурентних умовах дигітальної економіки. Базована на цифрових комп'ютерних технологіях дигітальна економіка являє собою серйозну проблему для дорослих людей, котрі переважно сприймають цифровий світ як штучний та загрозливий. Ось чому важливим завданням НОД є перетворення цифрового світу у дружнє середовище. Пом'якшення стресу від технологічної зміни культури потребує глибинних людських змін, а не лише “підвищення кваліфікації”. Водночас НОД покликано привертати увагу на можливі ризики та небезпеки цифрового розвитку,

---

¹ Горбунова Л. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики. – Суми : Університетська книга, 2015. – С. 426-427.

зокрема, робочі місця, зброю з використанням штучного інтелекту та шлях до загального штучного інтелекту людського рівня).

Задекларовані Європейською комісією завдання НОД суголосні ідеї Арістотеля про *фронесіс* як освітню стратегію, котра спрямована на вироблення “*доброчесного інтелекту*”. Саме імплементація морального компоненту в інтелект виокремлює його у власне людський феномен, котрий визначений життєвим досвідом та модусом відповідальності типу розуміння людських речей. Тоді як нині про абстрактний інтелект можна говорити стосовно і тварин, і машин. Ось чому значення поняття *фронесіс* полягає у його трансформативному ресурсі, котре у поєднанні з теорією трансформативної освіти Мезіроу обґрунтовує концепт – навчання впродовж життя. Для Арістотеля та Мезіроу моральна освіта не означає миттєвого схоплення вимог розуму та моралі. Стати моральним можна завдяки всеохопному освітньому процесу, котрий робить нашу моральну активність концептуально можливою, практично реальною та життєво значущою справою. Всеохопність освіти потребує само-пізнання та само-трансформації, що посилює значення інформальної освіти. Останню визначають як спонтанне навчання в процесі повсякденного спілкування та життєвого досвіду.

Підтримка НОД ЮНЕСКО. На сьогодні один із провідних суб'єктів підтримки НОД є ЮНЕСКО. Серед семи інститутів ЮНЕСКО існує інститут навчання впродовж життя (UNESCO Institute for Lifelong Learning), одним із пріоритетів котрого є НОД. В опублікованих інститутом у 2009, 2013, 2016 та 2019 роках Глобальних звітах НОД (The Global Report on Adult Learning and Education або скорочено – GRALE) представлено ґрунтовний аналіз НОД в цілому у світі. Оприлюднення наступного GRALE очікується у 2022 році, де планують більшу увагу приділити питанням глобального громадянства. Концепція НОД спирається на порядок денний досягнень Цілей сталого розвитку.

Останній звіт GRALE сфокусовано на ролі НОД у процесі забезпечення справедливості. Як зазначено у звіті, доступ до якісної освіти дорослих є явно обмеженим, що породжує несправедливість. Автоматизація, дигіталізація, зростання платформи зайнятості, використання штучного інтелекту потребують від дорослих людей не лише нових знань та навичок, але й цінностей, зокрема, справедливості. Нове уявлення про справедливість значною мірою залежить від ефективності НОД.

У цьому звіті вказують на значний прогрес у впровадженні НОД у двох третин країн (66 %), котрі брали участь у дослідженнях звіту. Тоді як 30 % країн не відмічають суттєвих зрушень у сфері НОД. І лише 3 % країн визнають регрес у сфері НОД. Найбільшим досягненням НОД вважають інтенсивне залучення до нього різного роду зацікавлених сторін (стейкхолдерів). Тоді як найнижчий показник звіту демонструє рівень використання неформальної та інформальної освіти у НОД. Втім, згідно висновків звіту, основний прогрес НОД спостерігають у професійному зростанні. Тоді як громадянська грамотність залишається на периферії уваги НОД.

Європейська асоціація освіти дорослих (ЕАЕА). Значну роль у впровадженні НОД відіграє Європейська асоціація освіти дорослих. Це не прибуткова громадська організація, котра об'єднує 133 організацій із 43 країн. ЕАЕА позиціонує себе як майданчик для підтримки неформальної освіти в Європі з особливою увагою до мало представлених груп дорослих. Опублікований ЕАЕА Маніфест про навчання дорослих у ХХІ столітті¹ має на меті популяризувати концепцію НОД та посилити позиції останнього в освітній політиці на національному та регіональному рівнях. В оперті на основні сучасні європейські виклики в Маніфесті проголошено наступні пріоритети НОД: 1) активне громадянство та демократія; 2) здоров'я та благополуччя; 3) життєві навички для індивідів; 4) соціальна згуртованість, справедливість і рівність; 5) зайнятість і робота; 6) цифрування; 7) міграція і демографічні

---

¹ Див. Маніфест про навчання дорослих у ХХІ столітті. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.uaod.org.ua/data/ЕАЕА/еаеа_manifesto_final_web_version_290319.pdf

зміни; 8) сталий розвиток; 9) освіта дорослих та європейська та міжнародна політика.

Проект Закону України Про освіту дорослих¹. Як сказано в преамбулі до нього, “цей Закон встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування освіти дорослих в Україні, створення умов для ефективної співпраці органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, закладів освіти, роботодавців, інших заінтересованих сторін з метою забезпечення права дорослої особи на освіту впродовж життя, розвитку особистісних, громадянських та професійних компетентностей людини відповідно до її індивідуальних потреб, потреб суспільства, економіки і держави”.

Освіту дорослих у цьому Проекті визначено таким чином: це “частина освіти впродовж життя, освіта, яку добровільно здобуває доросла особа з метою набуття соціальних, культурних, громадянських, особистісних, професійних та інших компетентностей, знань, умінь та навичок”. Також варто пам’ятати, що цей Проект Закону України – держави, котра все ще потерпає від пост-тоталітарних та пост-колоніальних дискурсів та практик. Особливо це стосується ставлення до жінок та літніх людей. Очевидно, що, апелюючи у тексті Проекту до дорослої особи як людини, котра досягла повноліття, навряд чи можна чітко виокремити потреби цих категорій людей. Тож представлений Проект ще потребує вдосконалення. Проте, важливо, що про НОД заявлено на законодавчому рівні, що уможливило його (НОД) подальше употужнення та розвиток в Україні.

Висновки. 1) Адаптацію дорослої людини до сучасних умов маємо розглядати як процес самовизначення та самоствердження особистості, коли індивід власними зусиллями *здобуває* необхідну освіту на підставі створених державою інституційних, фінансових та логістичних умов навчання. 2) Адаптивність, життєва резистентність та відкритість до навчання складає основні цілі НОД. 3) Важливим ресурсом НОД є неформальна та інформальна

---

¹ Див. Проект Закону України Про освіту дорослих. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lpw.org.ua/ua/news/?pid=687>

освіти, завдяки котрим стає можливим вихід НОД за межі професійного вдосконалення та адаптація нових технологічних умов.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає відмінність НОД від традиційного тлумачення освіти?
2. Чому антропологічний аспект для НОД є особливо вагомим?
3. Що означає поняття ейджизм?
4. Чому гендерний підхід є важливим для НОД?
5. Що визначає політику НОД Європейського Союзу?
6. Як пов'язані між собою НОД та трансформативна освіта?
7. Що таке трансферні навички? У чому полягає їх значення для НОД?
8. Що таке доброчесний інтелект?
9. Яка роль ЮНЕСКО у підтримці НОД?
10. Яка мета “Маніфесту про навчання дорослих у XXI столітті”?
11. Які основні положення Проекту закону України “Про освіту дорослих”?

Рекомендована література:

1. Гомілко О. Є. Розділ 1. Навчання дорослих як важливий напрям для розширення прав і можливостей жінок в Україні в Навчальні потреби жінок в Україні. Аналітичний звіт дослідження. – Київ : Наукова думка, 2020, с. 21-26 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://communitylpw.wixsite.com/publish>
2. Горбунова, Л. С. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики – Суми : Університетська книга, 2015. – 710 с.
3. Маніфест про навчання дорослих у XXI столітті. Сила та радість від навчання. URL: http://www.uaod.org.ua/data/EAEA/eaea_manifesto_final_web_version_290319.pdf
4. Проект Закону України Про освіту дорослих. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lpw.org.ua/ua/news/?pid=687>

5. 4th Global Report on Adult Learning and Education. Leave no One Behind: Participation, Equity and Inclusion [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://uil.unesco.org/adult-education/global-report/fourth-global-report-adult-learning-and-education>

© Гомілко О. Є.

Педагогічна освіта

Педагогічна освіта – це система підготовки кваліфікованих працівників дошкільної, початкової, середньої та вищої освіти. До працівників цієї категорії належать викладачі загальноосвітніх дисциплін професійних навчальних закладів, педагогічний персонал закладів позашкільної освіти дітей, підлітків і молоді, соціальні педагоги тощо.

Крім того, у широкому контексті під терміном “педагогічна освіта” розуміють професійну підготовку осіб, які мають відношення до навчання і виховання молодого покоління. Особливості педагогічної освіти визначаються підвищеними соціальними, морально-етичними, когнітивними, комунікативними тощо вимогами до професійної діяльності та особистості вчителя, педагога, викладача, вихователя як суб’єкта педагогічного спілкування і навчально-виховного процесу. Треба зазначити, що до осіб, які причетні до процесів виховання, навчання, розвитку відносяться ще й батьки. Також педагогічну освіту трактують як: підготовку педагогічних і науково-педагогічних кадрів для навчальних закладів усіх типів, у тому числі професійно-технічних, середньо-спеціальних й вищих; як сукупність знань, здобутих у результаті цієї підготовки, як систему підготовки фахівців загальної освіти¹.

Завдання педагогічної освіти, як стверджує Д. С. Мазоха, полягає у формуванні вчителя як фахівця і як людини високої

---

¹ Гончаренко С. Український педагогічний словник / Семен Устимович Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 376 с.